

לראות את הילד – היענות המורה לצרכים התפתחותיים של ילדים בגיל בית הספר היסודי

יוסי איתן, ראש המסלול היסודי במכללת סמינר הקיבוצים – המכללה לחינוך, לטכנולוגיה ולאמנויות

תהליך היווצרותם של בתי הספר הציבוריים בעת החדשה כמוסדות המיועדים לכלל האוכלוסיה ומבוססים על חובת נוכחות ואי תשלום, מעולם לא התבססו על חשיבה פדגוגית במובן של התחשבות בצרכים והמאפיינים ההתפתחותיים של הילדים בגיל ביה"ס היסודי (וגם בשלבי החינוך הבאים). זאת לעומת גני הילדים שקמו פחות או יותר במקביל ואשר כן התבססו (ועדיין מתבססים) על עקרונות התפתחותיים ופדגוגיים הרלוונטיים לגילאים הללו.

הגורמים המרכזיים שהשפיעו ועדיין משפיעים על העשייה בתוך בתי הספר היסודיים הם כלכליים, חברתיים, פוליטיים, תרבותיים, דתיים וכו' כאשר העקרון המנחה הוא הכנת הילד/ה לחיים ולתפקוד בחברה ובמדינה תוך קבלת הערכים, הנורמות ואורחות החיים המקובלות. מכאן נובעים הן התכנים והנושאים הנלמדים בביה"ס, הן מבנהו הארכיטקטוני והארגוני והן שיטות ההוראה והלמידה. למותר לציין שדבר זה כשלעצמו עומד בהתנגשות ובסתירה לגישה המבקשת להתבונן בילד, צרכיו ומאפייניו ההתפתחותיים. (הדגמה דרך התקן הרשמי המחייב לבניית גן ילדים וכתת ביה"ס יסודי)

יחד עם זאת, במהלך 150 השנים האחרונות ובמקביל להתבססות החינוך הציבורי ההמוני, ואולי במידה מסויימת כתוצאה ממנו, נולדה ההכרה בתקופת הילדות כתקופה מוגדרת ובעלת מאפיינים יחודיים בהיבטים ההתפתחותיים השונים ונבדלת מתקופת הינקות לפניה ובעיקר מתקופת הבגרות שלאחריה. הכרה זאת, מלבד שינויים משמעותיים במעמד הילדות בהיבטים החברתיים, כלכליים ומשפטיים, הוותה ועדיין מהווה גם קרקע פוריה למחקר והגות רחבי היקף בכל התחומים וההיבטים של התפתחות הילד. ואולם, עקב הדומיננטיות העקבית של הדרישות והציפיות החיצוניות מביה"ס, החדירה אל תוך כותלי ביה"ס של התובנות והידע הנובעים מהמחקרים וההגות הנ"ל וההשפעה שלהם על הפרקטיקות המרכזיות הנהוגות בו, הינה שולית ולעיתים אף פרדוקסלית (הרחבה והדגמה באמצעות הזרם הפרוגרסיבי וחינוך ולדורף והתייחסות להגדרות "לקויות למידה" ו"הפרעות קשב").

למרות כל אלה, ברצוני לטעון כי למורה בחינוך היסודי יש מרחב פעולה משמעותי למדי בכל מה שקשור ביכולתה ליישם ולממש עקרונות פדגוגיים – התפתחותיים בעשייה היום יומית שלה בכתה. גם אם בתחום התכנים ושיטות ההוראה הרוב נקבע ומוכתב "מלמעלה" הרי שבפרקטיקה של ההתנהלות הבסיסית יש למורה חופש שאמנם לא ניתן לה באופן רשמי ומוצהר, אבל ביכולתה לקחת ולממש אותו אם רק תרצה.

אדגים זאת באמצעות כמה פרקטיקות פשוטות ובסיסיות המוכרות לכולם.